

Marijana M. Mladenov*
Goran Lj. Milojević**

Pregledni naučni rad
UDK: 342.7
doi: 10.5937/spz63-22127

LJUDSKO PRAVO NA VODU SA POSEBNIM OSVRTOM NA PRAKSU EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Sažetak

Predmet istraživanja u radu predstavlja utvrđivanje postojanja prava na vodu kao osnovnog ljudskog prava. U kontekstu sagledavanja navedenog prava na univerzalnom nivou, izvršena je analiza relevantnih akata deklarativnog karaktera, kao i međunarodnih ugovora u oblasti zaštite životne sredine. Posebna pažnja posvećena je odredbama međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Konvencije o pravima deteta. Na regionalnom evropskom nivou, predmetno pravo je razmatrano sa aspekta jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava. U okviru zaključnih razmatranja prikazan je odgovor na pitanje postojanja prava na vodu kao osnovnog ljudskog prava, kao i tendencije budućeg razvoja ovog prava.

Ključne reči: *pravo na vodu, ljudska prava, međunarodni ugovori, Evropski sud za ljudska prava.*

1. Uvodna razmatranja

Zagađivanje voda predstavlja jedan od najakutnijih problema životne sredine sa kojim se susreće čovečanstvo. U svetlu činjenice da voda podrazumeva fundamentalni preduslov života, potrebno je posmatrati i budućnost planete koja je svakako, između ostalog, određena i količinom i kvalitetom vode koja će nam biti dostupna (Mladenov, 2017, p. 48). Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, skoro jedna milijarda ljudi živi bez pristupa vodi za piće, dok je sa nepostojanjem sistema za sanitaciju suočeno više od dve i po milijarde ljudi širom sveta (World Health Organization – Drinking water, 2018). Predviđanja ove organizacije su da će u 2025. godini više od polovine svetske populacije živeti u okolnostima koje podrazumevaju otežan pristup sigurnoj i čistoj vodi za piće. Navedene činjenice nedvosmisleno ukazuju na to da nedostatak upotrebljive vode

* Doktor pravnih nauka, docent, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet u Novom Sadu, e-mail: alavuk@pravni-fakultet.info

** Master pravnih nauka, asistent, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet u Novom Sadu, e-mail: milojevic@pfbeograd.edu.rs

ozbiljno preti da ugrozi opstanak čoveka, te je ovom problemu posvećena velika pažnja međunarodne zajednice koja se pre svega manifestuje kroz uspostavljanje globalnih standarda zaštite voda.

Jedan od načina tretiranja navedenog problema odnosi se na uspostavljanje ljudskog prava na sigurnu i čistu vodu i sanitaciju, kao i na formiranje mehanizama njegove zaštite. Postojanje ljudskog prava na vodu, kao i njegov sadržaj, predstavljaju predmet brojnih doktrinarnih razmatranja, ali u teoriji i dalje nije postignut konsenzus u pogledu navedenih pitanja. Pojedini autori tvrde da je uživanje predmetnog prava standardizovano kroz odredbe univerzalnih i regionalnih instrumenata zaštite ljudskih prava, dok su, s druge strane, brojni i teoretičari koji smatraju da je reč o pravu koje je tek u fazi formiranja (Fitzmaurice, 2006, p. 537).

Bez obzira na činjenicu da ljudsko pravo na vodu nije eksplicitno predviđeno ugovorima u sferi regulisanja materije ljudskih prava, autori polaze od hipoteze da je njegova zaštita ustanovljena na posredan način. Naime, međunarodni instrumenti u navedenoj sferi pružaju zaštitu pojedinim segmentima predmetnog prava sa aspekta ostvarivanja drugih ljudskih prava – prava na zdravlje, zabrane nečovečnog postupanja, prava na životni standard, prava na zaštitu privatnog i porodičnog života itd.

Definisanje prava na vodu kao ljudskog prava zahteva determinisanje njegovih komponenti sa aspekta određivanja pojma ljudskih prava. Za potrebe ovog rada, koncept ljudskih prava će se posmatrati kao „skup (katalog, korpus) određenih ovlašćenja i povlastica koji su priznati svakome ili pripadnicima određene kategorije ljudi“ (Krivokapić, 2017, p. 11). U skladu sa navedenom definicijom, dalji predmet razmatranja predstavljaju određivanje normativnog sadržaja ljudskog prava na vodu, nakon čega će predmetno pravo biti sagledano sa aspekta jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava.

2. Ljudsko pravo na vodu u svetlu međunarodnih ugovora i međunarodnih akata deklarativnog karaktera

Ljudsko pravo na vodu je prvi put eksplicitno prepoznato u Izveštaju sa konferencije Ujedinjenih nacija (dalje: UN) o vodi koja je održana 1977. godine u argentinskom gradu Mar del Plati, u okviru koga je istaknuto da svi ljudi bez obzira na društvene i ekonomske okolnosti u kojima žive moraju da imaju pravo na pristup vodi za piće koja kvantitativno i kvalitativno mora da zadovolji njihove osnovne potrebe (Bulto, 2011, p. 19). Proklamovanje prava na vodu kao autonomnog prava, osamostaljenog od drugih ljudskih prava, izvršeno je i Rezolucijom UN 64/292 iz 2010. godine pod nazivom „Ljudsko pravo na vodu i sanitarne uslove“ (Rezolucija UN 64/292, 2010). U okviru čl. 1 navedene rezolucije, pravo na bezbednu i čistu vodu za piće i na sanitarnu zaštitu zajemčeno je kao osnovno ljudsko pravo koje predstavlja krucijalni preduslov uživanja prava na život i drugih ljudskih prava. Bez obzira na činjenicu da Rezolucija 64/292 nije jednoglasno usvojena, njene odredbe pružaju značajan doprinos u procesu konstituisanja samostalnog ljudskog prava na vodu (Palević & Rapajić, 2016, p. 29). U septembru 2015. godine, Generalna skupština UN je usvojila Agendu održivog razvoja do 2030. godine.

Agenda predviđa pravo na vodu i zdravstvenu zaštitu kao jedan od posebnih ciljeva u kontekstu postizanja održivog razvoja i posebnu pažnju posvećuje određivanju sadržaja predmetnog prava (Vučić, 2017, p. 526).

Međunarodnopravni instrumenti u sferi zaštite životne sredine ne garantuju pravo na vodu kao ljudsko pravo, ali ukazuju na značaj uspostavljanja univerzalnih standarda u svjetlu obezbeđivanja pristupa svakog pojedinca bezbednoj vodi za piće. Kroz odredbe Stokholmske deklaracije iz 1972. godine, Deklaracije iz Rija o životnoj sredini i razvoju iz 1992. godine, Dablinske izjave o vodi i održivom razvoju iz 1992. godine i Konvencije o zaštiti i korišćenju prekograničnih vodotokova i međunarodnih jezera iz 1992. godine apostrofirano je nedostatak bezbedne i čiste vode za piće kao problem kako sadašnjih tako i budućih generacija (Salman & McInerney-Lankford, 2004, pp. 7-15). Uvažavajući predmet regulisanja navedenih propisa, očekivano je da oni ne propisuju direktno zaštitu prava na vodu kao osnovnog ljudskog prava, ali svakako da ukazuju na neophodnost uspostavljanja univerzalnih standarda zaštite vode za piće, između ostalog i kroz normativni koncept zaštite ljudskog prava na vodu.

Instrumenti u oblasti zaštite ljudskih prava ne regulišu pretežno pravo na vodu kao posebno ljudsko pravo, iako je njegova zaštita moguća na osnovu odredaba kojima se pruža zaštita drugim ljudskim pravima. U svjetlu uspostavljanja ljudskog prava na vodu relevantan je čl. 25 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine, koji predviđa da svako ima pravo na takav standard života koji je komplementaran zahtevima uživanja punog zdravlja i prosperiteta (Univerzalna deklaracija UN, 1948).

U sličnom maniru treba tumačiti i odredbe Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine. Naime, Komitet za socijalna, ekonomska i kulturna prava, kao organ nadležan za nadzor nad poštovanjem navedenog pakta, u okviru Opštih komentara br. 15 iz 2002. godine, na eksplicitan način je ustanovio zaštitu ljudskog prava na vodu, pre svega u kontekstu primene čl. 11 i 12 (UN HRI, 2004, pp. 108-125). Čl. 11 Pakta se odnosi na pravo na životni standard, dok čl. 12 predviđa pravo svakog lica da uživa u najvišim mogućim standardima psihičkog i fizičkog zdravlja (Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1971). Komitet je istakao da čl. 11 Pakta predviđa „nekoliko prava koja potiču i neizbežno su povezana sa uživanjem prava na životni standard koji uključuje ishranu, odevanje i stanovanje“ (UN HRI, 2004, pp. 108-125)). Komitet dalje naglašava da upotreba termina „uključuje“ ukazuje na to da ovaj katalog prava nema nameru da bude zatvoren, te da je pravo na vodu jasno inkorporirano u kategoriju garancija koje su fundamentalne sa aspekta obezbeđivanja odgovarajućeg standarda života.

U okviru Opštih komentara br. 15, Komitet definiše pravo na vodu kao ljudsko pravo koje „ovlašćuje svakoga na dovoljnu, ispravnu, prihvatljivu i fizički dostupnu i poželjnu vodu za ličnu i domaću upotrebu“ (UN HRI, 2004, pp. 108-125). Sa aspekta određivanja normativnog sadržaja predmetnog prava, Komitet utvrđuje prava i slobode titulara prava sa jedne i korespondentnu obavezu države sa druge strane. U navedenom kontekstu, u okviru Opštih komentara br. 15 predviđeno je da slobode podrazumevaju pravo da se održava pristup postojećim izvorima vode, kao i pravo na uzdržavanje od njihovog zagađivanja, dok „ovlašćenja podrazumevaju pravo na vodovod i korišćenje

koje pruža jednake mogućnosti za ljude da uživaju pravo na vodu“ (UN HRI, 2004, pp. 108-125). Komitet dalje ističe da je odgovarajuća količina vode potrebna radi ispunjavanja sledećih ciljeva: sprečavanja smrti od dehidracije, smanjivanja rizika od bolesti koje su prouzrokovane vodom i osiguranje vode za piće, pripremu hrane i ličnu higijenu, kao i higijenu domaćinstva.

Shodno odredbama navedenog akta, pravo na vodu je nužno posmatrati kao socijalno pravo koje počiva na postulatima dostupnosti i kvaliteta. Zalihe vode za svakog pojedinca moraju da budu dovoljne i trajne kako za lične potrebe tako i za potrebe domaćinstva, pri čemu se posebna pažnja posvećuje relevantnim standardima koje je ustanovila Svetska zdravstvena organizacija. U pogledu kvaliteta, voda za ličnu upotrebu ili upotrebu za domaćinstva mora da bude bezbedna i sigurna, odnosno ne sme da sadrži bakterije, hemijske materije i radiološke otrove koji mogu da predstavljaju pretnju za zdravlje ljudi, kao i da ima odgovarajuću boju, miris i ukus (Thuso, 2012, p. 25).

Države ugovornice Međunarodnog pakta o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima su, na osnovu Opštih komentara br. 15, u obavezi da obezbede poštovanje navedenog normativnog okvira prava na vodu bez diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, godinama, jeziku, religiji, imovinskom stanju, fizičkoj i mentalnoj sposobnosti, zdravstvenom stanju, seksualnoj orijentaciji, političkom ili drugom ubeđenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu i građanskom, političkom ili drugom statusu. Dalje se navodi obaveza država da usvoje sveobuhvatne strategije kako bi pravo na vodu bilo dostupno i sadašnjim i budućim generacijama u cilju ostvarivanja principa održivog razvoja. Ove strategije, između ostalog, treba da predvide smanjivanje i uklanjanje zagađivača vode i ekosistema povezanih sa vodom od radijacije, štetnih hemikalija i fekalija, zatim analizu uticaja klimatskih promena, nestanka različitih bioloških vrsta i svih drugih faktora koji mogu da prouzrokuju štetu i na taj način izazovu nedostupnost vode, kao i utvrđivanje organa koji će biti nadležni za sprovođenje navedenih aktivnosti (Mladenov, 2017, p. 108).

Bez obzira na činjenicu da Opšti komentari Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava nisu pravno obavezujući, njihov značaj u kontekstu zaštite predmetnog prava treba posmatrati kako sa aspekta pružanja smernica državama u svetlu implementacije zagarantovanih prava, tako i sa aspekta pojedinačnih predstavi uvažavajući premisu da upravo ovi propisi pružaju polaznu osnovu za tumačenje određenog prava (Etinski, 2009, pp. 33-46).

Elemente regulisanja prava na vodu moguće je uočiti i u Međunarodnoj konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine. U čl. 14 Konvencije ustanovljena je obaveza država ugovornica da će „preduzeti sve odgovarajuće mere radi eliminisanja diskriminacije žena u seoskim područjima kako bi obezbedile da one, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, učestvuju u razvoju sela i da od toga imaju koristi, posebno da bi obezbedile njihovo pravo na adekvatne životne uslove, posebno u pogledu stanovanja, higijenskih uslova, električne energije i snabdevanja vodom, saobraćaja i veza“ (Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, 1981). Navedena odredba se u praksi organa nadležnog za nadzor nad poštovanjem ove konvencije, Komiteta za ukidanje diskriminacije žena, ne tumači samo kao pravo na jednak pristup vodi, već kao pravo na čistu i bezbednu vodu (Langford & Russell, 2017, p. 319). Nedostatak čl. 14 Konvencije u kontekstu uspostavljanja ljudskog prava

na vodu ogleda se u činjenici da se navedeni član odnosi samo na prava žena u seoskim područjima, te da nije univerzalno primenljiv.

Sledeći međunarodni ugovor u oblasti zaštite ljudskih prava koji predviđa pravo na vodu je Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine. U čl. 24, Konvencija pravo na vodu postavlja u funkciju ostvarivanja prava na zdravlje propisujući obavezu država ugovornica da „priznaju pravo deteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju“, kao i da „nastoje da nijednom detetu ne bude uskraćeno pravo na takvu zdravstvenu zaštitu“ (Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, 1990, čl. 24). U okviru istog člana Konvencije navedena je i dužnost preduzimanja odgovarajućih mera u cilju, između ostalog, „suzbijanja bolesti i pothranjenosti, uključujući u okviru primarne zdravstvene zaštite, primenu lako dostupne tehnologije i obezbeđujući adekvatne hranljive namirnice i čistu vodu za piće, uzimajući u obzir opasnosti i rizik zagađenja životne sredine“. Pitanjima uticaja zagađivanja životne sredine na uživanje prava na zdravlje Komitet za prava deteta, kao nadzorni mehanizam, bavio se u Opštim komentarima br. 15, u okviru kojih se posebno ističe obaveza država ugovornica da identifikuju uzroke zagađivanja vodenih ekosistema koji bi mogli da imaju negativan uticaj na zdravlje dece (OHCHR, 2013).

Analiza kako univerzalnih međunarodnih ugovora tako i univerzalnih međunarodnih deklarativnih akata, u sferi zaštite životne sredine i oblasti zaštite ljudskih prava, ukazuje na to da ovo ljudsko pravo nije predviđeno na eksplicitan i pravno obavezujući način, te je njegova zaštita na univerzalnom nivou moguća samo na posredan način, odnosno na osnovu odredaba kojima se predviđa neko drugo ljudsko pravo (Filmer-Wilson, 2005, p. 238). U navedenom smislu, standardi normativnog koncepta prava na vodu, na osnovu analiziranih akata univerzalnog karaktera, zasnivaju se na sledećim ključnim elementima:

- pravo na dovoljnu količinu vode za podmirenje osnovnih potreba
- dostupnost i pristupačnost neophodne količine vode odgovarajućeg kvaliteta
- obaveze države i druga prava pojedinaca koja proizlaze iz ovog osnovnog ljudskog prava.

3. Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava

Garantovanje prava na vodu na evropskom regionalnom nivou ustanovljeno je prvenstveno na osnovu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950. godine (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, 2003). Bez obzira na činjenicu da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ne sadrži odredbu kojom bi na direktan način proklamovala predmetno pravo, pojedini elementi ovog prava ipak uživaju zaštitu. Evropski sud za ljudska prava je jasno iskazao nameru da sankcioniše povrede drugih prava učinjene propustima država da primene svoje nacionalne propise u kontekstu ostvarivanja prava na vodu. Sud se po ovom pitanju najčešće izjašnjavao u pogledu tumačenja čl. 3, 6, 8 i 10 Konvencije.

Prvi slučaj u kojem se Evropski sud za ljudska prava bavio pravom na vodu bio je *Zander protiv Švedske* (*Zander v. Sweden*, predstavka br. 14282/88, presuda ECHR, 25. 11. 1993). U navedenom predmetu podnosioci predstavke su se obratili Sudu zbog

nemogućnosti pristupa čistoj i bezbednoj vodi za piće. Imovina podnosioca predstavke se nalazila pored deponije, usled čega je ustanovljena koncentracija cijanida u vodi za piće iz bunara iznad dozvoljenih standarda. Državni organ nadležan za zdravstvenu zaštitu je zabranio korišćenje vode iz bunara i privremeno obezbedio vlasnicima zemljišta pristup gradskoj distributivnoj vodovodnoj mreži, koji je ukinut nakon što je Nacionalna agencija za hranu promenila maksimalno dopušteni nivo cijanida u vodi, te podnosi telji predstavke više nisu bili snabdeveni gradskom vodom za piće. Podnosioci su se žalili unutrašnjim pravosudnim organima povodom navedene odluke Nacionalne agencije, smatrajući da je na osnovu zagađenja bunara povređeno njihovo pravo na imovinu, te da im je onemogućen pristup čistoj vodi. Pravosudni organ Švedske odbacio je zahteve kao neosnovane. Evropski sud za ljudska prava je postupajući u ovom predmetu naglasio značaj uživanja prava na vodu i ustanovio da ono predstavlja građansko utuživo pravo komplementarno zahtevima čl. 6, st. 1 Konvencije, te je konstatovao da je Švedska odgovorna za kršenje čl. 6 jer nije podnosiocima predstavke omogućila adekvatnu zaštitu u okviru unutrašnjeg pravnog sistema usled kršenja prava na imovinu.

U predmetu *Dzemyuk protiv Ukrajine (Dzemyuk v. Ukraine)* podnosilac predstavke je koristio vodu iz bunara za lične potrebe i potrebe svog domaćinstva jer u mestu stanovanja nije postojalo centralizovano snabdevanje vodom. Nakon što su lokalni organi doneli odluku o otvaranju groblja na parceli koja se nalazila na 40 metara od kuće podnosioca zahteva, podnosilac je pokrenuo postupak za zatvaranje groblja, tvrdeći da je zbog njegove izgradnje došlo do kontaminacije vode u bunaru. Navedeno stanje prouzrokovalo je brojne zdravstvene probleme podnosioca predstavke, što je i potvrđeno relevantnom medicinskom dokumentacijom. Podnosilac predstavke je tvrdio da mu je usled uskraćivanja pristupa čistoj vodi povređeno pravo na zaštitu privatnog i porodičnog života, odnosno pravo na nepovredivost doma u skladu sa standardima propisanim čl. 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da je odluka o otvaranju groblja bila suprotna unutrašnjim propisima o zaštiti životne sredine, te da je nastupilo zagađivanje vode u bunaru podnosioca predstavke, što predstavlja povredu njegovog prava na privatnost i nepovredivost doma na osnovu čl. 8 Konvencije. Dakle, Sud je zauzeo stanovište da pravo na privatnost štiti mogućnost podnosioca predstavke da ima dovoljnu količinu nezagađene vode za svoje lične potrebe.

Slično stanovište Sud je zauzeo i u predmetu *Dubetska protiv Ukrajine (Dubetska v. Ukraine)*, predstavka br. 30499/03, presuda ECHR, 18. 10. 2011). U ovom slučaju je podnosiocu predstavke onemogućen pristup čistoj vodi usled kontaminacije vode za piće koja je izazvana iskopavanjem uglja u blizini njegovog doma. Sud je i u ovom predmetu konstatovao kršenje unutrašnjih propisa u oblasti zaštite životne sredine, te zaključio da je Ukrajina prekršila obaveze predviđene čl. 8 Konvencije.

Jedan od najpoznatijih predmeta u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava u pogledu ostvarivanja prava na vodu je *Tatar protiv Rumunije (Tatar v. Romania)*, predstavka br. 76021/01, presuda ECHR, 20. 1. 2009). Podnosilac predstavke je živio u neposrednoj blizini lokalnog rudnika zlata. Usled nesreće u rudniku, ispuštena je velika količina otpadnih voda, prema studiji UN reč je o oko 100.000 m³ vode zagađene cijanidom (Braig, 2018, p. 301). Značaj ovog predmeta ogleda se u činjenici da je Sud po prvi put

istakao obaveze država ugovornica u kontekstu ostvarivanja principa predostrožnosti kao univerzalnog načela prava životne sredine koje se po analogiji može primeniti i na zaštitu prava na vodu. Naime, Sud je zaključio da je Rumunija prekršila čl. 8 Konvencije usled neadekvatne procene rizika po životnu sredinu u procesu izdavanja dozvole za rad navedenom rudniku. U toku postupka, Sud se pozivao na čitav niz međunarodnopravnih instrumenata u sferi zaštite životne sredine, između ostalog na odredbe Stokholmske deklaracije, Deklaracije iz Rija o životnoj sredini, kao i Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravosuđu u vezi sa pitanjima životne sredine.

Pravo na vodu u svetlu odredaba kojima se predviđa zabrana mučenja, komplementarno zahtevima čl. 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, Sud je razmatrao u predmetu *Tadevosyan protiv Jermenije (Tadevosyan v. Armenia)*, predstavka br. 41698/04, presuda ECHR, 02.12.2008). Postupajući u navedenom slučaju, Sud je istakao da ponižavajuće postupanje može da se sastoji i u ograničavanju mogućnosti nekom licu na pristup vodi. Podnosilac predstavke se žalio usled činjenice da je licima u pritvoru ograničen pristup vodi za piće na samo dva puta dnevno. Sud je navedeno postupanje javnih vlasti Jermenije kvalifikovao kao povredu čl. 3 Konvencije, a u toku postupka pozivao se i na Izveštaj o implementaciji prava zagarantovanih Evropskom konvencijom o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka u Jermeniji iz 2004. godine, koji je sačinio Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Otežan pristup vodi za piće često nije samo individualni problem već i problem znatno šireg opsega sa kojim može da se suočava čitav grad. Evropski sud za ljudska prava je stoga ustanovio da novinari mogu da imaju značajnu ulogu u procesu ustanovljavanja ljudskog prava na vodu i sanitaciju. Postupajući u predmetu *Kaperzyński protiv Poljske*, Sud je ustanovio povredu prava na slobodu izražavanja na osnovu čl. 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava usled činjenice da je podnosilac predstavke kao novinar osuđen na osamdeset sati društveno-korisnog rada zbog javnog kritikovanja kvaliteta vode za piće, kao i lokalnog kanalizacionog sistema (*Kaperzyński v. Poland*, predstavka br. 43206/07, presuda ECHR, 3. 4. 2012). Sud je u obrazloženju presude istakao da je navedeno postupanje tužene države moglo da ima značajan efekat ustručavanja od učešća u otvorenoj i neometanoj javnoj raspravi o pitanjima od opšteg interesa, što predstavlja preduslov ostvarivanja brojnih ljudskih prava.

Analiza prakse Evropskog suda za ljudska prava je pokazala da iako Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ne sadrži odredbu kojom bi na eksplicitan način garantovala pravo na vodu, određeni segmenti ovog prava ipak uživaju zaštitu. Sud je jasno ustanovio indirektnu zaštitu prava na vodu kroz sankcionisanje povreda drugih prava usled propusta država da primene svoje unutrašnje propise o zaštiti životne sredine. Navedeno postupanje Suda je apsolutno opravdano u svetlu činjenice da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava predstavlja „živi“ instrument čiji je cilj da garantuje prava ne samo na teoretskom već i praktičnom nivou, te njene odredbe treba tumačiti u svetlu trenutnih uslova. Upravo na ovaj način Evropski sud za ljudska prava priznaje postojanje ljudskih prava treće generacije i pruža im zaštitu dovodeći ih u vezu sa pravima

proklamovanim Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava.

U cilju ustanovljavanja indirektno zaštite životne sredine preko individualnih prava, Sud je uveo u primenu i pojedina načela prava životne sredine. Tako je utvrdio da čl. 8 Konvencije podrazumeva i određene aspekte načela predostrožnosti, te je moguće zaključiti da u svetlu primene čl. 8 nije nužno postojanje štete da bi se tužilac smatrao žrtvom u kontekstu čl. 35 Konvencije, već je dovoljno i postojanje rizika.

Nastojanje Suda da obezbedi zaštitu predmetnom pravu umanjuje činjenica da Sud u svojim presudama izrečene mere svodi samo na naknadu štete. Naime, Sud se ustručava da izrekne preduzimanje konkretnih mera u cilju zaštite voda, dok je u pojedinim predmetima čak smatrao da je i deklaratorna presuda odgovarajuća satisfakcija za podnosioca predstavke.

4. Zaključak

Značaj uspostavljanja i zaštite ljudskog prava na vodu potrebno je posmatrati kroz prizmu činjenice da voda predstavlja nezamenljivo dobro koje je od presudnog značaja za postojanje ljudskog života, te i nužan preduslov uživanja drugih ljudskih prava. Ljudsko pravo na vodu pruža doprinos i generalnoj zaštiti vodenih ekosistema, kao i njihovom racionalnijem korišćenju i unapređenju efektivnosti pravne regulative koja tretira ova pitanja. U navedenom smislu značajno je istaći i univerzalnost ljudskih prava, kao njihovu važnu komponentu, koja u svetlu predmetnog prava podrazumeva da svaki pojedinac ima i ovlašćenja i odgovornost u pogledu zaštite i unapređenja voda.

Analiza propisa u oblasti zaštite životne sredine, ali i u sferi zaštite ljudskih prava, dovodi do zaključka da je *status nascendi* status u kojem se nalazi ljudsko pravo na vodu na univerzalnom nivou. Sa aspekta standarda međunarodnopravnih akata u oblasti zaštite životne sredine, nepostojanje odredaba u pogledu garantovanja prava na vodu je apsolutno očekivano, uvažavajući činjenicu da propisivanje ljudskih prava nije komplementarno pravnoj prirodi navedenih propisa. Međunarodnopravni instrumenti u sferi zaštite ljudskih prava pružaju zaštitu određenim segmentima predmetnog prava u kontekstu ostvarivanja drugih ljudskih prava – prava na zdravlje, prava na životni standard, prava na zaštitu privatnog i porodičnog života itd. Uzroke ovakve situacije treba pre svega sagledati u svetlu činjenice da su razmatrani propisi usvojeni u vreme kada je materija životne sredine posmatrana kao pitanje perifernog značaja. Istovremeno sa uočavanjem pretnje po opstanak ljudi usled zagađivanja voda, većina organa nadležnih za nadzor nad sprovođenjem određenih međunarodnih ugovora u materiji ljudskih prava odgovorila je kroz uspostavljanje posredne zaštite prava na vodu, odnosno kroz sagledavanje ovog prava u svetlu primene drugih ljudskih prava.

Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava pokazuje da je zaštitu prava na vodu kao ljudskog prava na evropskom regionalnom nivou moguće ostvariti na posredan način, a u kontekstu primene čl. 3, 6, 8 i 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Inicijativa Suda u pogledu tumačenja Konvencije u skladu sa aktuelnim okolnostima i prepoznavanje potrebe zaštite vodenih ekosistema kroz individualna prava je svakako

pozitivna. Navedeno postupanje Suda, iako doprinosi suštinskoj ideji uspostavljanja fundamentalnih standarda koncepta ljudskog prava na vodu, ne može da obezbedi njegovo puno uživanje usled činjenice da Sud izrečene mere svodi isključivo na naknadu štete. Dakle, u ovom momentu čini se da bi pre svega preventivna uloga Konvencije mogla da doprinese efikasnoj zaštiti prava na vodu, uz uvažavanje evolutivne prakse Suda. Praćenje jurisprudencije Suda u kontekstu uspostavljanja standarda ljudskog prava na vodu predstavlja važan zadatak za budućnost.

Literatura

- Braig, K. F. 2018. The European Court of Human Rights and the right to clean water and sanitation. *Water Policy*, 20(2), pp. 282-307. Dostupno na: <https://doi.org/10.2166/wp.2018.045>, (20.4.2019).
- Bulto, T. S. 2011. The Emergence of the Human Right to Water in International Human Rights Law: Invention or Discovery? *Melbourne Journal of International Law*, 12(2), pp. 1-25. Dostupno na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1825022>, (28.4.2019).
- Etinski, R. 2009. Izjednačavanje međunarodne zaštite ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava sa međunarodnom zaštitom političkih i građanskih prava. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 43(3), pp. 33-46.
- Filmer-Wilson, E. 2005. The Human Rights-Based Approach to Development: The Right to Water. *Netherlands Quarterly of Human Rights*. 23(2), pp. 213-241. Dostupno na: DOI: 10.1177/016934410502300203, (26.4.2019).
- Fitzmaurice, M. 2006. The Human Right to Water *Fordham Environmental Law Review*, 18(3), pp. 537-585. Dostupno na: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1633&context=elr>, (28.4.2019).
- Krivokapić, B. 2017. Pojam ljudskih prava. *Strani pravni život*, 60(1), pp. 9-20.
- Langford, M. & Russell, A. F. S. 2017. *The Human Right to Water*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mladenov, M. 2017. *Pravo na odgovarajuću životnu sredinu kao osnovno ljudsko pravo*, doktorska disertacija. Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu.
- Palević, M. & Rapajić, M. 2016. Pravo na vodu kao ljudsko pravo i upravno-pravna regulacija u Srbiji. *Glasnik Pravnog fakulteta u Kragujevcu*, 7(2), pp. 21-49.
- Salman, M. A. & McInerney-Lankford, S. 2004. *The Human Right to Water - Legal and Policy Dimensions*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank.
- Thuso, R. 2012. *Right to water as an emerging human right: The legal ramifications*. Budapest: Central European University, Department of Legal Studies.
- Vučić, M. 2017. Ljudsko pravo na vodu između plemenite ideje i surove realnosti. *Pravni život*, 61(9), pp. 515-528.

Pravni izvori

- OHCHR 2013. Opšti komentar br. 15 Komiteta za prava deteta o pravu deteta na uživanje najvećeg ostvarivog zdravstvenog standarda (General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24), U.N. Doc. CRC/C/GC/15.
- UN HRI, 2004. Opšti komentar br. 15 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava o pravu na vodu (General Comments No. 15 : the right to water, adopted by the Committee on Economic, Social and Cultural Rights on 29. session, 2002. In: *Compilation of General Comments and General Recommendations adopted by Human Rights Treaty Bodies*, pp. 108.125).U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.7, 12. May 2004. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=HRI%2FGEN%2F1%2FRev.7&Lang=en.
- Rezolucija UN 64/292. Rezolucija Ujedinjenih nacija 64/292 iz 2010. godine (Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2010 [without reference to a Main Committee (A/64/L.63/Rev.1 and Add.1)] 64/292. The human right to water and sanitation).
- Univerzalna deklaracija UN 1948. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima koju je usvojila i proglasila Generalna skupština UN Rezolucijom 217 A (III) od 10. decembra 1948. godine.
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005.
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 15/1990 i *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 4/1996 i 2/1997.
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 11/1981.
- Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/1971.
- World Health Organization. Drinking water. Dostupno na: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>. (24.2.2019).

Izvori sudske prakse

- Tadevosyan v. Armenia*, predstavka br.41698/04, presuda ECHR, 2.12.2008.
- Tatar v. Romania*, predstavka br. 76021/01, presuda ECHR, 20.1.2009.
- Dubetska v. Ukraine*, predstavka br. 30499/03, presuda ECHR, 18.10.2011.
- Dzemyuk v. Ukraine*, predstavka br. 42488/02, presuda ECHR, 4.9.2014.
- Kaperzyinski v. Poland*, predstavka br.43206/07, presuda ECHR, 3.4.2012.
- Zander v. Sweden*, predstavka br. 14282/88, presuda ECHR, 25.11.1993.

Marijana M. Mladenov, PhD

Assistant Professor, University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law in Novi Sad
e-mail: *alavuk@pravni-fakultet.info*

Goran Lj. Milojević, Master of Laws

Teaching assistant, University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law in Novi Sad
e-mail: *milojevic@pfbeograd.edu.rs*

**HUMAN RIGHT TO WATER WITH PARTICULAR REFERENCE
TO PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS**

Summary

The subject matter of the paper refers to consideration of the right to water as fundamental human right. In the context of the examination of the right to water at universal level, relevant international declarative acts have been analysed, as well as international treaties in the field of environmental protection. Special attention is devoted to the provisions of international human rights instruments, the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and the Convention on the Rights of the Child. At the regional European level, the right to water is considered from aspect of the jurisprudence of the European Court of Human Rights. Within the concluding remarks, answer to the question concerning the existence of the right to water as a basic human right is presented as well as the tendencies of the future development of this right.

Keywords: right to water, human rights, international treaties, European Court of Human Rights.

Primljeno: 11.6.2019.
Prihvaćeno: 10.7.2019.